

Bijlage 2: de Nederlandse transcriptie van Russische eigennamen

Bekorting artikel J.W. Bezemer, *Internationale Spectator*, 22 januari 1973.

'Namen kunnen verwarring stichten, vooral namen die via een vertaling in een Nederlandse tekst terecht komen en personen en/of plaatsen betreffen uit een land dat geen Latijns schrift gebruikt. Dit komt bijvoorbeeld voor bij Russische namen. In een Engelse tekst zal men Chekhov, Pushkin en Khrushchov zien; in een Franse Tchékhov, Pouchkine en Khrouchtchov en in een Duitse Tschechow, Puschkin en Chruschtschow.'¹ Denkt u er dus aan dat u niet de Engelse transcriptie van eigennamen overneemt uit uw Engelstalige bronnen, maar dat u in uw artikel de *Nederlandse transcriptie* hanteert. In de bijdrage van J.W. Bezemer uit 1973 in ons tijdschrift wordt een uiteenzetting gegeven van het probleem van de transcriptie van Russische eigennamen en van het systeem dat hij voorstelt te volgen.

De Russen noteren hun taal met behulp van een ander alfabet dan het onze. Wij maken gebruik van een Latijns alfabet. Het Russische alfabet is een variant van het cyrillische alfabet. Dit verschil plaatst zowel ons als de Russen voor een moeilijkheid, wanneer wij namen of woorden uit elkaars talen met behulp van het eigen alfabet willen opschrijven. Het doel van transcriptie is namen en woorden uit een taal met alfabet A toegankelijk te maken voor gebruikers van een taal met alfabet B.

Uitgaande van deze doelstelling kan men verschillende eisen aan een transcriptie stellen: 1. Men kan verlangen dat het ene alfabet het andere exact, letter voor letter, weergeeft. Dit noemt men grafische transcriptie; 2. Men kan verlangen dat het alfabet waarin getranscribeerd wordt de uitspraak van de getranscribeerde woorden weergeeft. Dit noemt men fonetische transcriptie; 3. Men kan verlangen dat een transcriptie internationaal is, d.w.z. in ons geval identiek voor alle talen met een Latijns alfabet; 4. Men kan ook verlangen dat een transcriptie uitsluitend gebruik maakt van de lettertekens die in de taal waarin getranscribeerd wordt, in zwang zijn: nationale of populaire transcripties.

In de *Internationale Spectator* wordt gebruik gemaakt van de *Nederlandse populaire transcriptie*. De meeste Nederlandse transcriptiegebruiken gaan terug op de voorstellen hieromtrent van de Leidse slavist Nicolaas van Wijk.² Van Wijk was van mening dat men niet al te zeer zijn best moest doen om de Russische uitspraak te benaderen. Hij was een tegenstander van het streven om met de gebrekkige hulpmiddelen van het Nederlandse spellingssysteem toch iets als een fonetische transcriptie te ontwerpen. Hij sloot zich aan bij

¹ K.F. Treebus, *Tekstwijzer. Een gids voor het grafisch verwerken van tekst*, Den Haag: Staatsuitgeverij, 1990, blz. 203.

² Prof. Dr. N. van Wijk, *De translitteratie van Russische eigennamen* (tweede vermeerderde druk), Den Haag: 1939, blz. 16.

de Russische spelling en probeerde ieder Russisch teken zoveel mogelijk gelijk te transcriberen. Hij noemde zijn systeem dan ook een translitteratiesysteem. Zijn translitteratie was echter geen zuivere grafische transcriptie, want zij was niet volledig omkeerbaar.

Hier volgt het Russische alfabet met de enigszins geamendeerde transcriptie van Van Wijk:

Russ. alf.	Uitspraak	Transcriptie
1. А, а	a, ergens tussen span en spaan	a
2. Б, б	b	b
3. В, в	w, v of f, afhankelijk van de positie	v
4. Г, г	g, als in good	g
5. Д, д	d	d
6. Е, е	jé, jè of jò	je/e; jo/o
7. Ж, ж	als de j in journalist	zj
8. З, з	z	z
9. И, и	ie	i
10. Й, й	j	j of –
11. К, к	k	k
12. Л, л	l	l
13. М, м	m	m
14. Н, н	n	n
15. О, о	o, ergens tussen bord en boord	o
16. П, п	p	p
17. Р, р	r	r
18. С, с	s	s
19. Т, т	t	t
20. У, у	oe	oe
21. Ф, ф	f	f
22. Х, х	als ch in kachel	ch
23. Ц, ц	als ts in bootsman	ts
24. Ч, ч	als ch in church	tsj
25. Ш, ш	als ch in charmant	sj
26. Щ, щ	als sh plus ch in fresh cheese	sjtsj
27. Ъ, ъ	'hard teken', zeer zeldzaam	j
28. Ы, ы	ergens tussen l van pit en u van put	y
29. Ъ, ъ	'zacht teken', geeft aan dat de voorafgaande	– of j

	medeklinker 'gemouilleerd' of 'zacht' is	
30. Э, э	é of è	e
31. Ю, ю	joe	joe
32. Я, я	ja	ja

De transcriptie geeft een zeer grove aanduiding van de Russische uitspraak. Van de 32 letters van het huidige Russische alfabet worden er 29 gelijk getranscribeerd. In afwijking met Van Wijk wordt de Russische в (no. 3) getranscribeerd met v, en niet met w. Dit bevordert een goede uitspraak in posities waarin Russen v of f uitspreken (dit geldt in het bijzonder voor de frequente uitgangen –ev en –ov), maar een verkeerde uitspraak in posities waarin de Russen w uitspreken (voor klinkers). De transcriptie door v heeft echter voordelen voor Zuidnederlanders in verband met hun uitspraak van de w en zij wordt dan ook door de Nederlands-Belgische spellingscommissie aanbevolen.

Van de drie letters die op meer dan één manier worden getranscribeerd, levert de e (no. 6) de meeste moeilijkheden op. De Russische e staat voor twee verschillende klinkers: je en jo. Dit verschil wordt in het Russische schrift soms, maar lang niet altijd, aangegeven door een trema (ë), wanneer dit teken als jo moet worden uitgesproken. De meest populaire transcripties geven dit verschil in uitspraak weer door de e met twee verschillende lettercombinaties te transcriberen. De Nederlandse gebruikt je en jo (o na zj, tsj, sj, en sjtsj). De je is een klinker die net als jo, joe (no. 31) en ja (no. 32) aan het begin van een woord en na een klinker met j wordt uitgesproken en verder na een medeklinker aangeeft dat deze medeklinker 'gemouilleerd' of 'zacht' wordt uitgesproken. Bij de uitspraak van een 'zachte' medeklinker hoort men een zwakke j-klank, soms wat duidelijker, soms nauwelijks hoorbaar. De regel van Van Wijk voor de transcriptie van je luidt nu: 1. transcriberen als je aan het begin van een woord en na klinkers; 2. transcriberen als e na een medeklinker. Dit is ook de regel die de Engelse en Duitse populaire transcripties over het algemeen volgen. Waarom laat men in de transcriptie na medeklinkers bij je de j vallen en bij jo, joe en ja niet? De reden is dat bij jo, joe en ja het verschil met o, oe en a moet worden gehandhaafd (waarvoor een medeklinker 'hard' d.w.z. ongeveer als in het Nederlands wordt uitgesproken), maar dat dit niet nodig is voor het verschil tussen je en de tweede Russische e (no. 30). De э komt maar in één echt Russisch woord voor en wordt voor het overige uitsluitend gebruikt voor het transcriberen van vreemde namen en woorden in het Russisch. In Russische namen en woorden wordt de medeklinker voor e altijd 'zacht' uitgesproken. Omdat de э in echte Russische namen en woorden niet voorkomt (op die ene uitzondering na), zou men nog verder kunnen gaan en de je altijd als e transcriberen. De Franse populaire transcriptie gaat

in deze richting. De transcriptie door je is een handreiking aan de uitspraak, die de Engelse en Duitse populaire transcripties ook plegen te geven.

Wij zullen bij de transcriptie van de je de regel van Van Wijk volgen: je aan het begin van een woord en na een klinker, e na een medeklinker. Dit betekent dat wij niet zullen meegaan met de tamelijk verbreide gewoonte na een medeklinker toch je te transcriberen, wanneer de transcribent van mening is dat de j in het Russisch duidelijk hoorbaar is. Wij schrijven dus *Brezjnev* en niet *Brezjnjev*, om nog maar te zwijgen van *Brzejnjev*. Alleen wanneer een woord in een afwijkende transcriptie in het Nederlands is ingeburgerd, zullen wij ons aan zo'n ingeworteld gebruik conformeren (dus: *sovjet*, en niet *sovet*).

De regel van Van Wijk heeft het bijkomend voordeel dat hierdoor de vloed van jeetjes, die kenmerkend is voor de Nederlandse transcriptie (zj, tsj, sj, sjtsj, joe, ja), enigszins wordt ingedamd. Om dezelfde reden nemen wij ook twee suggesties over van de Nederlands-Belgische spellingscommissie. In de eerste plaats zullen wij de ѣ (no. 10) in de uitgangen –ij en –yj niet transcriberen (*Dostojevski* in plaats van *Dostojevskij* en *Podgorny* in plaats van *Podgornyj*). In de tweede plaats zullen wij het 'zacht teken' (no. 29) aan het eind van een woord en tussen medeklinkers niet transcriberen (*Gogol* in plaats van *Gogolj* en *Gorki* in plaats van *Gorkij*). Soortgelijke ingrepen zijn ook in de populaire transcripties van andere landen gedaan. Zij vereenvoudigen het schriftbeeld en verbeteren de uitspreekbaarheid. Maar zij gaan wel ten koste van de omkeerbaarheid van de transcriptie. Die omkeerbaarheid was echter toch al niet absoluut. Het verdient daarom verre de voorkeur in bibliotheken en wetenschappelijke publicaties voor Russische titelbeschrijvingen en Russische citaten een echte grafische transcriptie te gebruiken, zoals de internationale bibliotheektranscriptie. De populaire transcriptie is van groot nut voor het schrijven van losse Russische namen en woorden in Nederlandse teksten. Wij geloven dat een betrekkelijk eenvoudig systeem als het zojuist uiteengezette hiervoor zeer geschikt is. Diegenen die een betere aanduiding van de uitspraak zouden wensen, dienen te bedenken dat het systeem dan veel ingewikkelder wordt, zonder dat men nu zo geweldig veel wint.